

SEA Papers, nr 1

Skriftens ofelbarhet

Kevin J. Vanhoozer

Bibelns ofelbarhet innebär att skriften, i de ursprungliga handskrifterna och när den tolkas enligt den mening som avsetts, talar sant i allt som den påstår, skriver teologiprofessor Kevin J. Vanhoozer. I detta första nummer av SEA:s artikelserie om evangelikal teologi redogör Vanhoozer för läran om skriftens ofelbarhet.

När det gäller varifrån Bibeln får sin auktoritet talar vi om inspiration. Ofelbarhet däremot är det ord som beskriver Bibelns väsen. Med ofelbarhet menar vi inte bara att Bibeln är ”utan fel” utan också att den saknar förmågan att fela. (För att illustrera den poängen kan vi jämföra med skillnaden mellan å ena sidan Jesu syndfrihet, att han var utan synd, och å andra sidan hans oklanderlighet eller oförmåga att synda.) Med en positiv definition syftar ofelbarhet på en central och avgörande egenskap hos Bibeln, nämligen dess fullständiga sanningsenlighet.

Grunden för trossatsen om Bibelns ofelbarhet finns både i Guds väsen och i vad Bibeln lär om sig själv. För det första, om Gud är fullkomlig – allvetande, alltigenom vis, alltigenom god – så följer utifrån det att Gud talar sanning. Gud ljuger inte och Gud är inte okunnig. Guds ord är därför fritt från alla de fel som kan uppkomma genom antingen medvetet bedrägeri eller omedveten okunskap. Både psalmisten, profeterna, Jesus och apostlarna var samstämmiga om den sortens bekännelse. För det andra presenterar Bibeln sig själv som Guds skrivna ord.

Även om den också är mänsklig (något som aldrig förnekas), har Bibeln alltså privilegier och företrädesrätt tack vare sin status som Guds ord. Guds ord är därför helt pålitligt, en trovärdig vägledning till verkligheten, ett ljus på vår stig.

Men om den bibliska och teologiska grunden för trossatsen är så tydlig, varför har då vissa i våra dagar påstått att Bibelns ofelbarhet är ett förhållandevis färskt begrepp? Är det sant som några har hävdat, att trossatsen om ofelbarhet ”uppfanns” på 1800-talet på universitetet i Princeton av B. B. Warfield och Charles Hodge, och därför är en nymodighet i den teologiska histori-

en? När man svarar på den frågan är det viktigt att komma ihåg att trossatser bara uppkommer när det finns behov av dem. En trossats tar form när något underförstått i tron börjar förnekas och falsk undervisning provocerar fram en tydlig dementi. Detta gäller lika mycket för ofelbarheten som för trossatserna om treenigheten eller rättfärdiggörelsen genom tro. Föreställningen om Bibelns sanningsenlighet har underförstått varit självklar genom hela kyrkans historia.

Teologerna återgav bara de bibliska författarnas egen uppfattning. Jesus citerar själv skriften och menar att dess ord är sanna och trovärdiga – helt tillförlitliga. Nya testamentets författare delar och återspeglar själva denna högaktning för Gamla testamentet. Frågan är om de ”högaktade” skriften enbart för att den var pålitlig i fråga om tro och frälsning, eller om de litade på den även på alla andra områden som Bibeln talar om, alltså också naturvetenskap och historia. En svårighet med den frågan är att den är anakronistisk: den reflekterar vår tids angelägenheter (t.ex. den problematiska klyftan mellan fakta och värdering) mer än kyrkofädernas och reformatorernas.

När det gäller kyrkofäderna vet vi att de höll fast vid att skriftens upphov var gudomligt. Bakom de många mänskliga författarnas röster finns rösten från den Helige Ande, som är skriftens slutgiltiga författare. En del använde detta som ursäkt för att söka efter dolda sanningar genom en allegorisk tolkning, men den starkaste tendensen var ändå att tillskriva skriften för mycket sanning snarare än för lite. För kyrkofäderna skulle det ha varit otänkbart att påstå att det fanns fel i Bibeln. Augustinus till exempel skrev att Bibelns auktoritet skulle kullkastas om författarna hade påstått sådant som inte var sant. Även om Augustinus

varnade kristna för att dölja sin okunnighet om vetenskapliga fakta med enkla hänvisningar till skriften, så trodde han inte att de bibliska författarna gjorde några vetenskapliga fel. Sanna vetenskapliga upptäckter kommer alltid att vara förenliga med skrifterna. Augustinus gör sig stort besvär med att visa att det inte finns några motsägelser, vare sig mellan olika delar av Bibeln eller mellan Bibeln och sanningar som snappats upp på annat håll. Vad man än tycker om sådana försök är de i vilket fall som helst övertygande bevis på att kyrkofäderna allmänt förutsatte att Bibeln är sanningsenlig.

Att Bibeln är sanningsenlig ansåg på samma sätt även reformatörerna. Forskarna har debatterat en del ifall Luther och Calvin tyckte att skriftens sanning var begränsad till frågorna om frälsning, och bekvämt hoppade över felaktigheter på mindre områden. Det stämmer också att Luther och Calvin är medvetna om uppenbara motsägelser i skriften och att de ofta talar om ”fel”. En närmare analys verkar dock visa att motsägelserna och felen hela tiden tillskrivs avskrivare och översättare, och inte skriftens mänskliga författare – än mindre då den Helige Ande, den gudomliga författaren. Calvin var medveten om att Paulus citat från Gamla testamentet (t.ex. Rom 10:6 och 5 Mos 30:12) inte alltid var vare sig exakta eller exegetiskt riktiga, men han drog inte slutsatsen att Paulus därmed hade gjort fel. Tvärtom lägger Calvin märke till att Paulus, snarare än att ge Mose ord en ny mening, tillämpar dem på ämnet han håller på att gå igenom. Så Calvin avvisar onekligen uppfattningen att Paulus förvränger Mose ord.

Trossatser formuleras för att motbevisa fel och bevara den uppenbarade sanningen. Bibelns auktoritet blev en del av den protestantiska bekännelsen på 1500-talet enbart för att man ville bemöta åsikten att det är traditionen som ska styra kyrkan. På samma sätt formulerades den uttryckliga trossatsen om biblisk ofelbarhet bara för att bemöta dem som uttryckligt förnekade att Bibeln var sanningsenlig. Sådana förnekelser började dyka upp ungefär samtidigt som moderniteten och det utpräglat moderna sättet att tolka Bibeln: bibelkritiken. Många så kallade ”upplysta” tänkare på 1700-talet godtog deisternas tro att förnuftet snarare än uppenbarelsen var källa till sanningen. Bibeln kom i allt högre grad att studeras som vilken annan bok som helst, med naturalistiska antaganden som uteslöt att gudomliga handlingar var möjliga i historien.

Följaktligen blev också bibelkritikerna skep-

tiska till skriftens egen redogörelse för sitt övernaturliga ursprung, och de försökte rekonstruera den historiska verkligheten. Man tyckte att kraftigt ökade kunskaper och en förändrad världsbild gjorde det nödvändigt att tänka om när det gällde biblisk auktoritet. Kritiska historiker menade att Bibelns författare var barn av sin tid och begränsade av den syn på världen som gällde när de skrev. Det fanns en utbredd misstänksamhet mot övernaturliga

företeelser i skriften, och man tog i stort sett för givet att den inte hade något gudomligt upphov – och det var mot den bakgrunden som t.ex. Warfield och Hodge tydligt formulerade

den trossats om Bibelns ofelbarhet som från början varit underförstådd. Det som uttryckligt formuleras i trossatsen om Bibelns ofelbarhet är inte så mycket en teologisk nymodighet som en betoning av vad som redan hade förutsatts genom nästan hela kyrkans historia, underförstått och praktiskt taget hela tiden.

Vad är det då som trossatsen om Bibelns ofelbarhet så tydligt betonar? För att förbättra vår preliminära definition av ofelbarhet i form av sanningsenlighet kan vi använda den här mening-

en: Skriftens ofelbarhet innebär att skriften, i de ursprungliga handskrifterna och när den tolkas enligt den mening som avsetts, talar sant i allt som den påstår.

Här har vi alltså två kriterier som fastställer under vilka förhållanden skriften talar sant. Dessa villkor medför inte att ofelbarheten lättare skulle falla på sin egen orimlighet, utan det handlar om att erkänna två viktiga begränsningar som gör att de troende kan se trossatsen i dess rätta perspektiv. Vi ska undersöka de här två villkoren mer i detalj.

För det första talar Bibeln sant ”i de ursprungliga handskrifterna”. Vi har redan sett att reformatörerna menade att Bibeln var sanningsenlig, men ändå kunde erkänna fel som berodde på felaktig översättning eller överföring. Nu har vi i och för sig inte tillgång till de ursprungliga handskrifterna, men då ska det påpekas att textkritiska

”Skriftens ofelbarhet innebär att skriften, i de ursprungliga handskrifterna och när den tolkas enligt den mening som avsetts, talar sant i allt som den påstår.”

studier har fört oss extremt nära originaltexten. Variationerna i texten, som är förhållandevis få, påverkar för det mesta inte vår förmåga att identifiera originalet. Samtidigt får vi verkligen inte påstå att kopior av originalen är ofelbara, då dessa är produkter av den alltför mänskliga processen med överföring.

Det andra villkoret är lika viktigt: ”när den tolkas enligt den mening som avsetts”. Det är ofta frestande att hävda samma auktoritet för sina

”De konflikter som finns om tolkningar av Bibeln måste i slutändan tillskrivas den felbara tolkaren, inte den ofelbara texten.”

egna tolkningar som för bibeltexten i sig. Poängen med trossatsen om ofelbarhet är emellertid, precis som i motot skriften allena, att betona skillnaden mellan Guds ord och människors ord. Tolkningar av Bibeln faller under kategorin ”människors ord”. Det är därför viktigt att vi inte anser att våra tolkningar är ofelbara. När någon invänder att vi inte har tillgång till den korrekta tolkningen, måste vi åberopa inte ofelbarheten utan skriftens tydlighet. De konflikter som finns om tolkningar av Bibeln måste i slutändan tillskrivas den felbara tolkaren, inte den ofelbara texten.

Gör ofelbarheten rättvisa åt de mänskliga sidorna i skriften? Vissa kritiker av ofelbarheten har påstått att Gud var tvungen att ”anpassa” sitt budskap till den tidens språk och tankesätt för att kunna kommunicera effektivt. När Guds kommunikation antar formen av mänskligt språk och mänskliga tankar, antar den då samtidigt också urmodiga synsätt på världen eller den mänskliga naturen? Kan Gud till exempel tala sanning om att solen ”går upp” när han mycket väl känner till att solen inte rör sig? Gör inte Bibeln ett vetenskapligt misstag när den talar om att solen går upp? Ett svar på den här invändningen är att det inte är samma sak att använda vardagligt språk som att ta ställning för vad det betyder ordagrant. Man får inte förväxla seder och bruk med ett vetenskapligt påstående. Att säga att solen går upp är att använda sig av en metafor – som dessutom stämmer med hur människan upplever saken. Invändningen bevisar för mycket: om de inspirerade författarna har använt antika tankesätt som ledde till vetenskapliga fel, skulle då inte samma tankesätt ha lett till fel även i fråga om tro och seder? Trots allt är det ”mänskligt att fela” – el-

ler? Även om ordspråket likställer mänsklighet med felbarhet, visar paradigmet om Kristi syndfria liv att ett begrepp inte behöver följa på ett annat. Vi kan dra slutsatsen att Guds ord kan ta mänsklig gestalt – i kroppslig form, i skriftlig form – utan att ge upp sina anspråk på syndfrihet och sanning.

Betyder ofelbarhet därmed att varje ord i skriften är bokstavligt sant? Det har varit en hel del förvirring på den här punkten, både i media och i den akademiska världen. Man bör först lägga märke till att enskilda ord varken är sanna eller falska; sanning har att göra med hela yttranden. De som motsätter sig Bibelns ofelbarhet har dessutom alltför ofta bidragit till förvirringen genom att göra karikatyrer av begreppet bokstavlig sanning. Ofelbarhetens kritiker talar vanligtvis om ”bokstavlig sanning” när de i själva verket menar ”sanning enligt bokstavstro”. De som försvarar ofelbarheten måste vara mycket noga med att skilja begreppet bokstavlig sanning från den typ av fundamentalistiskt bokstavstroende tolkning där man stormar fram utan hänsyn till författarens syfte och textens litterära form.

Det bästa sättet att reda ut förvirringen är kanske att börja i den andra änden. Vad räknas som ett fel? Om jag säger att min föreläsning varar en timme, när den egentligen bara varar femtionio minuter, har jag då gjort ett fel? Det beror på förväntningarna och i vilket sammanhang jag uttalar mig. I vardagligt samtal är avrundade tal helt acceptabelt

– ingen skulle anklaga mig för att ha fått till siffrorna fel. I andra sammanhang krävs det dock precision på en annan nivå; en TV-producent på BBC till exempel skulle nog behöva veta det exakta antalet minuter. Saken är den att det som räknas som ett fel beror på vilken sorts precision eller exakthet som läsaren har rätt att förvänta sig. ”Fel” är därför ett kontextberoende begrepp. Om jag inte gör anspråk på vetenskaplig exakthet eller teknisk precision, skulle det vara orättvist att anklaga mig för att ha gjort fel. Faktum är att för mycket precision (”min föreläsning är femtionio minuter och åtta sekunder lång”) kan vara distraherande och i själva verket hindra en tydlig kommunikation.

”Ofelbarhetens kritiker talar vanligtvis om ’bokstavlig sanning’ när de i själva verket menar ’sanning enligt bokstavstro’.”

Låt oss alltså definiera fel som ett misslyckande med att förverkliga eller leva upp till sina egna anspråk. Bibeln talar sant eftersom den lever upp till sina anspråk. Av det följer att vi först bör avgöra exakt vilken sorts anspråk som görs, innan vi alltför snabbt slår fast ”sant” eller ”falskt”. Om fel verkligen är ett kontextberoende begrepp, gör de som ser fel i skriften klokt i att först fastställa sammanhanget bakom skriftens anspråk. Att tolka Bibeln med en stel bokstavstro innebär just att man missar att uppmärksamma den sortens anspråk som skriften gör. Att läsa varje mening i Bibeln som om den gällde något i denna världen, eller som en tidlös sanning, kan göra att man missuppfattar mycket av skriften. Precis som en läsare behöver vara mottaglig för metaforer (det är få som skulle reagera på Jesu påstående ”Jag är grunden” i Joh 10:9 med att leta efter ett handtag), så måste läsaren vara mottaglig för litterär genre (till exempel för det litterära sammanhanget bakom Bibelns redogörelser).

Är då varje ord i skriften bokstavligt sant? Problemet med den frågan är att många felaktigt (och ofta outtalat) förutsätter att ”bokstavlig sanning” alltid är lika med bokstavstro, som gäller historia eller naturens ”fakta”. Det är just ett sådant felaktigt antagande – att Bibeln alltid påstår fakta – som får vissa välmenande försvarare av ofelbarheten att desperat försöka samordna vad som verkar vara sakfel eller kronologiska motsägelser i evangelierna. Det som var nytt med Princeton-forskarnas syn på skriften var, när allt kommer omkring, inte deras uppfattning om Bibelns sanningsenlighet utan snarare deras speciella syn på språk och tolkning: att det var det historiska eller dogmatiska faktum som bibeltexten refererade till som var textens mening. Deras metod att ta lösryckta bibelcitater som bevis var mer en produkt av deras syn på språk och tolkning än av deras trossats om skriften.

Tänk om evangelisternas avsikt inte var att berätta historia med kronologisk precision? Tänk om evangelisterna ibland avsåg att bara förmedla innehållet i Jesu undervisning, snarare än exakt vilka ord han sade? Innan vi utvidgar Bibelns sanning till att innefatta historia eller astronomi, eller för den delen begränsar den till frågor om frälsning, måste vi först fråga oss ”Vilken sorts litteratur är det här?” Frågan om mening bör komma före frågan om sanning. Innan vi kan uttala oss om sanningsenligheten måste vi först avgöra vilken sorts anspråk som görs. Utgångspunkten för profetisk uppenbarelse är ganska olik utgångspunkten för Jesu liknelser, för evangelier-

na som helhet eller för Gamla testamentets visdom. Vi måste därför säga att den bokstavliga meningen med skriften är dess litterära mening: den mening som författaren avsåg att uttrycka i och genom en viss litterär form. Ofelbarhet innebär att varje mening, när den tolkas korrekt (d.v.s. i enlighet med sin litterära genre och sin litterära mening), är helt och hållet tillförlitlig.

Förutom ofelbarhet går det även att använda termen oklanderlighet för att uttrycka biblisk auktoritet. Oklanderlighet innebär att skriften aldrig misslyckas i sitt syfte. Bibeln infriar alla sina anspråk, däribland sina anspråk på sanning. Guds ord vilseleder aldrig någon. Det är viktigt att komma ihåg att språket kan användas i många olika syften, och inte bara för att uppge fakta. Betydelsen av ofelbarhet ligger då helt inom begreppet oklanderlighet: när Bibelns syfte är att göra sanna påståenden, gör den också det utan misslyckanden. Och då är Bibelns övriga uttalanden – varningar, löften, frågor – också ofelbara.

Bibelns egen uppfattning om sanning betonar tillförlitlighet. Guds ord är sant eftersom det går att lita på det – lita på att det lever upp till sitt anspråk och fyller sitt syfte. Vi kan därför tala om Bibelns löften, befallningar, varningar etc. som att de är ”sanna”, eftersom också de går att förlita sig på. Tillsammans påminner termerna ofelbarhet och oklanderlighet oss om att Guds ord är helt och hållet pålitligt inte bara när det talar, utan också när det talar sanning.

Kevin J. Vanhoozer är Blanchardprofessor i teologi, vid Wheaton College, Wheaton, Illinois.

Svensk översättning: Carl-Henrik Hammarlund

SEA Papers är Svenska Evangeliska Alliansens (SEA) månatliga artikelserie inom evangelikal teologi och etik. SEA är ett nätverk av kristna tvärs över samfundsgränserna. Vår vision är:

- att bygga ett nationellt nätverk av evangelikala kristna i Sverige, som tillsammans och i sina olika sammanhang utvecklar och bidrar med evangelikal teologi och tillämpar den i församlingsarbetet, i den teologiska debatten och i samhällsdebatten
- att vara en konstruktiv kraft som i öppenhet, dialog och debatt driver ett evangelikalt perspektiv
- att förmedla impulser från och kontakter med den växande världsvida evangelikala gemenskapen

SEA:s teologiska bas utgörs av Lausannedeklarationen.